

מעדני שבת

פרשת פקודי תשפ"ד

גליון שצ"א

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

עשית אהל בשבת

השו"ע (סעי' ג') כתב מטה כשמעמידים אותה אסור להניח הרגלים תחילה ולהניח עליהם הקרשים אלא ישים הקרשים תחילה באויר ואח"כ הרגלים תחתיהם. וה"מ כשהרגלים הם דפים מחוברים כמו דפני התיבה אבל רגלים של מטות שלנו וכן רגלי השלחן מותר בכל גוונא. הגר"א כתב דבשלמא לדעת תוס' מובן מה שמהני שינוי דהא מותר לעשות גג תחילה בלא מחיצות אבל לדעת הרשב"א קשה דהא אסור לעשות גג בלא מחיצות. החזו"א מיישב שגם לדעת הרשב"א האיסור רק בגג שיש לו רגלים שהוא עומד עליהם כי אחיזתו ביד לא נחשב אהל וא"כ הוה שינוי מה שמניח את המעמיד של הגג לבסוף. החזו"א (נ"ב ב') כתב שמותר להחזיק בידיו בגד או טלית להגן על עצמו מפני החמה ואין בזה עשית אהל כי אהל המוחזק בידי אדם אינו נקרא אהל כלל. וק"ו שמותר בשמחת תורה להחזיק טלית מעל ראשו של חתן תורה כיון שאינו להגן כלל.

השו"ע (סעי' ב') כתב תוספת אהל עראי שרי, ולכן מחצלת פרוסה כדי טפח מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת. וכן אם יש חבלים שאין בין זה לזה ג' טפחים חשיבי כאוהל מכח לבוד ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת. החזו"א (נ"ב ח') כתב שבמ"ב מבואר שמותר להוסיף על אהל של לבוד, וחולק עליו כי דוקא על אהל טפח מותר להוסיף אבל לא על אויר לבוד, ומסתפק האם לאחר שמכסה את האויר של לבוד בשבת במחצלת האם שוב מותר להוסיף, כי אפשר שרק על אהל הקיים מערב שבת מותר להוסיף ולא על אהל שנעשה בשבת גם שנעשה בהיתר.

עוד כתב השו"ע (סעי' ה') כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה. שש"כ (כ"ד מ"ו) כתב גגון שבעגלת תינוק המתקפל מותר לפותחו בשבת ושוב גם מותר לפרוס עליה כיסוי של ניילון שמגין מהגשמים, כי הרי מותר להוסיף על האהל וכיון שיש כבר טפח מכח הגגון וממילא יכול להוסיף עליו.

השו"ע (סעי' י"ג) כתב בגד ששוטחין ע"פ החבית רחבה לכסות לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה וה"מ כשיש אויר טפח בתוכו. המ"ב מפרש דאע"ג דשרי להחזיר הקדירה ע"ג כירה ולא חיישינן משום אהל הואיל והמחיצות כבר עשויות מ"מ הואיל והחבית רחבה יותר מדאי נעשה כאהל. וה"ה בתיבה רחבה שיש עליה כיסוי אם אינו קבוע בצירים אסור להניח עליה בשבת, ותיבה שאינה רחבה כ"כ מותר לכסותה ואין בזה משום אהל הואיל והמחיצות כבר עשויות.

המ"ב שם מחדש דהיכא שמטלטל החבית או קדירה ממקום למקום אחר ושם מכסה אותה אסור בכל גוונא גם כשאינה רחבה הרבה, כי העברתו למקום אחר הוה כעושה מחיצה וכשנותן עליה אח"כ הכסוי הרי זה אסור כי נחשב כעושה תחילה מחיצה ואח"כ הגג.

השש"כ (כ"ד ע"א) כתב שאם יש לכיסוי בית אחיזה וניכר שהוא כיסוי ולא אהל יש להקל.

החזו"א (נ"ב י') חולק על המ"ב וס"ל שמה שמעביר את הקדירה אינו נחשב כעשית מחיצות מחדש.

כתיב (מ, יט) 'ויפרש את האהל על המשכן וישם את מכסה האהל עליו מלמעלה כאשר צוה ה' את משה'. איתא בגמ' (שבת קל"ח.) העושה אהל קבע חייב חטאת, ומדרבנן אסור לעשות גם אהל עראי.

השו"ע (או"ח שט"ו א') פוסק אסור לעשות אהל בשבת וי"ט אפי' הוא עראי. ודוקא גג אף בלא מחיצות אסור לעשות עראי אבל מחיצות עראי מותר, דעיקר אהל הוא הגג שמאהיל עליו ולכן גזרו בו משום אהל קבע משא"כ מחיצות עראי לחוד לא נחשב כאהל. ומ"מ אסור מחיצות עראי אם נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול.

אהל הוא רק כשיש תחת הגג חלל של טפח על טפח ברום טפח אבל אם אין שם חלל של טפח אין זה נחשב אהל, ומבואר במ"ב (ס"ק מ"ט) דהיינו שצריך אויר טפח כגון בקדירה כשיש אויר טפח בין האוכל שבכלי עד לכיסוי. וכן צריך דוקא גג ישר של טפח אבל לא אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח.

תוס' (שבת קל"ח.) כתבו דלא אסרינן משום אהל אלא מידי דאית ליה מחיצות מלמטה ומשתמש לאויר שתחתיו, אבל אם אינו משתמש באויר שתחתיו אז מותר גם כשיש מחיצות ואם משתמש באויר שתחתיו אבל אין לו מחיצות אלא רק גג הרי הוא ג"כ מותר. הרשב"א חולק וכתב שההיתר רק כשאין משתמשין באויר שתחתיו, אבל כשמשתמשין באויר אסור לעשות גג גם בלא מחיצה, לכן מטה גם בלא מחיצה כיון שמשתמשים באויר שתחתיו שמניחם שם נעלים אסור לעשותו בשבת.

המחל' הנ"ל היא דוקא בגג שאינו עשוי לצל כגון המטה אבל בגג העשוי לצל או להגן מפני הגשמים לכו"ע אסור לעשותו גם בלא מחיצות. באופן שאינו משתמש באויר שתחתיו לכו"ע אין איסור אפי' כשיש מחיצות.

המ"ב (ס"ק כ"ב) מביא ט"ז שמחדש שגם אם אין משתמש באויר שתחתיו מ"מ כשיש לו ד' דפין מכל הצדדין כמו תיבה יש איסור דאז חשיב אהל בהנחת הדף מלמעלה משום דבלא"ה סתמו אינו עומד להשתמש באוירו, ויש מאחרונים שמצדדין להקל להניח עליו הדף מלמעלה אפילו כשיש לו ד' מחיצות מכל צד.

המ"ב (סק"כ) פוסק כתוס' שצריך שיעשה גם מחיצות תחתיו, ורק היכא שפורס סדין להגן מפני החמה והגשמים אסור אף בלא מחיצות. ובביאור הלכה (ד"ה מטות) הוא מביא שיטת הרשב"א וכתב שלכתחילה יש להחמיר.

הנה תוס' (שבת ל"ו:) מביאים ראייה ממה שמותר להחזיר קדירה על הכירה הרי מוכח שאין איסור לעשות גג אם אינו עושה מחיצות. לדעת הרשב"א צ"ל דס"ל שדוקא כשאין מחיצות אסור לעשות גג גרידא אבל כשיש מחיצות והם נעשו מבעו"י אז מותר לעשות גג גרידא. החזו"א (נ"ב ט') מיישב שגם לדעת הרשב"א שאין צריך מחיצות צריך שהוא יעמיד בשבת את הרגלים שמעמידים את הגג.

ילדים שהגיעו לחינוך המשחקים באבני לגו וכדומה צריך להזהירם שלא לבנות גג שיש תחתיו חלל טפח על טפח ברום טפח אם משתמשים באוירו, ואם כבר עשהו אסור לפרק את האהל בשבת.

כתיב (מ, יח) 'ויקם משה את המשכן ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ויפרוש את האוהל וגו', השם משמואל מפרש שסדר ההקמה היתה תחילה היריעה התחתונה שנקראת משכן ואח"כ הקרשים כאמרם חז"ל (שבת כ"ח.ת) משכן קרוי משכן ואין קרשים קרויין משכן, ואח"כ ויפרוש את האוהל שפירש"י יריעות עזים שהיא היריעה השניה. וכן פירש הספורנו שהוקמו היריעה קודם הקמת הקרשים ע"י שהיו מחזיקים בו או שהיה נס. ויש להבין טורח או נס זה למה, ומה תועלת בו, ומדוע לא הוקמו המשכן כדרך הבנינים מתחילה הקרשים ואח"כ היריעות. ומיישב דבאשר עיקר הכוונה היתה להשראת השכינה, ומשכן וכליו היו הנושאים לאור האלקי השופע עליהם כביכול, דוגמת גוף האדם הנושא את הנשמה, לזה בא הרמז להורות חסדי ה' שעשה עם ישראל שהיו אחר חטא העגל ולא היו עדיין ראויין להשראת השכינה, אלא שהקדים הקב"ה והשרה שכינתו עליהם בעודם בשפל המצב כדי שיתעודדו ויתחזקו ויעשו ראויין להיות נושאים לאור האלקי, ולא יסתפקו במה שהשיגו את תקותם שתשרה שכינה ביניהם, ויבינו שעדיין לא באו לתכלית הכוונה, וכי עליהם עוד להעשות נושאים לאור האלקי, כדוגמת היריעות שפרוסות לראשונה טרם שהיה נושאים להם, ואח"כ סידר את הנושאים היינו הקרשים. ובדוגמא זו מצינו שהיו במצרים משוקעים במ"ט שערי טומאה ולא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם הקב"ה וגאלם, על סמך שבהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. וכן הוא ענין שבת שאילו היה השבת ממתין לבוא עד שהיו ישראל מוכנין לקבלה לא היה בא לעולם, אלא שהשבת פורש כנפיו על ישראל כמו שהם, ובשביל זה מתחזקים ומתעודדים להיות נושאים לקדושת השבת.

כתיב (לט, לב) 'ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ככל אשר צוה ה', קשה אם סיימו לבנות את האהל מועד א"כ מה כתיב שוב ויעשו. וכן קשה מה דכתיב בפר' ויקהל (לו, ז) 'והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אתה והותר' שאם היה כסף מיותר א"כ מה בנו בו. החתם סופר בתורת משה מביא מדרש שישראל עשו מהמותר בית המדרש לתורה. והיינו דאמר קרא הכא ותכל כל עבודת משכן אהל מועד, אחר זה עוד 'ויעשו ב"י' היינו שאחר זה עשו עוד בית המדרש ככל אשר צוה ה' את משה.

ומבאר שהקב"ה אמר לעשות תחילה המשכן ואח"כ הכלים וחשב משה רבינו לפי נדבת לבם אם יותירו לא יהיה מותר לשנות לעשות ממנו בית המדרש לכן התחכם לעשות תחילה כלים ומהמותר משכן וממותר משכן יכול לעשות בית המדרש, אבל אם יעשו משכן תחילה ונשאר המותר לכלים דחמירי קדושתם לא יכול שוב לעשות ממותריהן בית המדרש, ותשובה ניצחת השיבו בצלאל א"כ לדברך דקדושת כלים חמורה מבהמ"ד של תורה א"כ להיכן אכניס הכלים, וע"כ צ"ל לאהל מועד של משה מוכח מזה דבית המדרש שלך עדיף כמו כלים, א"כ נוכל ממותר כלים לעשות בית המדרש וממילא אין צורך לשנות מאשר צוה ה' לעשות משכן ואח"כ כלים.

החיד"א בנחל קדומים מדייק דכתיב בפרשה שלש פעמים הקמה, א' תקים את המשכן, ב' הוקם המשכן, ג' ויקם משה, וכתבו המפרשים שהם כנגד ג' מקדשים, ומפרשים דמקדש ראשון ושני היו תלויים בזכותם של ישראל כי מתוך הזכות והתשובה זכו לבנין זה ע"כ נאמר תקום ויקם כי זה מדבר בהקמה התלויה בפעולה אנושית, אבל מקדש שלישי אינו תלוי בזכות שהרי אפילו בדור שכולו חייב יבא הגואל וא"כ אינו תלוי בפעולה אנושית אלא מאליו יבנה לכך נאמר הוקם מאליו משמע. ולא חש שהאמצעי הוא הוקם ודריש ליה לגאולה העתידה.

והחיד"א עצמו מפרש אותם כסדרן, ובנין בית שני כיון שהיה בהיותם משועבדים ולא היתה שמחה שלימה ולזה כתוב בשני 'הוקם' שלא היה בשמחה וביד רמה, אבל בבית שלישי כתיב ויקם משה לרמוז דהקב"ה בכבודו יקים השכינה, ורמז דגאולה העתידה היא בזכות משה, כמבואר ג"כ באור החיים הקד' (פר' תצוה) דגלות הראשון נגאלו בזכות אברהם, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי בזכות משה ולזה נתארך הגלות כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה.